

Тамара Пушкарьова – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, начальник відділу проектного управління Інституту модернізації змісту освіти МОН України, Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: креативна освіта, теоретичні засади інсайт-навчання, інноваційні технології педагогічної діяльності.

 pushkaryovat@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-7611-9516>

Марія Коваль-Мазюта – аспірантка Інституту педагогіки НАПН України, Київ, Україна.
Коло наукових інтересів: освітній простір об'єднаних територіальних громад сільської місцевості.

 kovalma.maria@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4214-5027>

УДК 332.14:371.1

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-81-87>

ФОРМУВАННЯ ВІДКРИТОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Анотація. Розпочата в Україні децентралізація освітньої системи завбачує передачу значної низки повноважень з організації й забезпечення життєдіяльності громад від центральних владних інститутів до органів місцевого самоврядування, у тому числі до новоутворених управлінських структур об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості за перспективи надання більш доступних та якісних послуг у освітньому просторі адміністративно-територіальних утворень.

Водночас, поряд з розширенням владних спроможностей, місцеві громади через управлінські структури територіальних органів самоврядування здобули чималу низку додаткових, не типових для них раніше, обов'язків, пов'язаних не лише із забезпеченням освітнього процесу на території об'єднаної громади, а й з вирішенням проблем жителів сільської місцевості у сферах охорони здоров'я, комунального обслуговування, соціального захисту, працевлаштування, спорту, культури тощо (Пушкарьова, Коваль-Мазюта, 2023, с. 67). Обумовлені функції конче потребують специфічних знань і навичок, а отже завбачують усестороннє й помірковане обговорення механізмів організаційно-управлінського супроводу процесів децентралізації та

забезпечення актуальних перетворень у важливих сферах життєдіяльності громад сучасними науковими порадами й практичними рекомендаціями на основі досвіду світового товариства.

Ключові слова: об'єднана територіальна громада, управління освітою в сільській місцевості, відкритий освітній простір.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Злободенні питання децентралізації системи освіти активно обговорюються в політичному, науковому й освітньому середовищах у контексті актуальності та прогресивності здійснюваного явища. Водночас модернізація відносин у структурі освіти, як і у будь-якому іншому складному конструкті, пов'язана із низкою ризиків системного характеру, що в той або ж інший спосіб впливають на якісну результативність запроваджуваних реформаторських нововведень. Тому освітньо-управлінські інновації, з метою уникнення неупорядкованості та хаотичності під час здійснення реформ, мають передбачати науково-методологічний супровід і методичне забезпечення організаційно-педагогічних трансформацій у владних установах територіальних громад та в окремих закладах сільської освіти.

Аналізуючи процес реорганізації управлінсько-організаційної архітектури національної системи освіти необхідно сфокусувати увагу суспільства на тому, що запропоновані владними інститутами нововведення є об'єктивно новітніми і зовсім незвіданими функціями для об'єднаних територіальних громад сільської місцевості. Відтак управлінці і освітяни, що працюють у таких громадах, мають бути психологічно умотивовані та фахово підготовлені до впровадження реформаторських ідей, за допомогою яких освітній простір сільської громади має стати якісним, цікавим, доступним та відкритим.

Спираючись на позначене вище є цілком логічним зауважити, що питання нарощення якісно-кількісних спроможностей освітнього простору в об'єднаних територіальних громадах сільської місцевості набувають провідного наукового та практичного значення, оскільки слугують базовою основою для становлення зростаючого покоління територіальних громад, а отже забезпечують майбутній розвиток національного господарства вільної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Розгляд наукових праць дозволяє зробити висновок стосовно того, що проблему реструктуризації освітньої системи в територіальних громадах сільської місцевості досліджували Н. Алєндарь, Л. Гунько, Г. Єльнікова, Н. Клокар, Г. Коберник, І. Коваленко, В. Мелешко, М. Набока, Г. Науменко, З. Онишків, С. Оксамитна, Л. Прокопів, О. Савченко, П. Хобзей, У. Щербей, Н. Шиян та інші науковці, які у своїх роботах акцентували увагу на тому, що кожен житель села чи селища має законне право на всебічну, глибоку та доступну освіту в навчальному просторі територіальних громад. Проблеми розвитку освітнього простору в сільській місцевості вивчали М. Гур'янова, І. Застрожнікова, Н. Касярум, Т. Кристопчук, І. Лопушинський, І. Осадчий, Л. Пуховська, В. Сидоренко, Н. Тарасенко, Т. Ткач, А. Цимбалару, М. Чикалова, Л. Юрчук, С. Яременко, А. Яцишин і багато інших учених-педагогів, що вирішували питання розвитку сільської освітньої мережі, визначальної місії закладів освіти в духовному та культурному житті мешканців громади, наявних особливостей виховання й навчання сільських учнів тощо.

Підоснову відкритості освітнього простору в контексті різних тематичних напрямів обговорювали: В. Биков, Т. Вдовичин, М. Лещенко, (відкрита освіта); О. Бруй, Л. Влащенко, О. Нікітенко, Ю. Носенко, М. Шишкіна (відкрита наука); М. Ковтун, Л. Олексюк, А. Тарасюк, Т. Ярошенко (відкриті дані); Л. Гаврілова, І. Ахновська, Н. Кунанець, О. Овчарук, Л. Ляхощька, Т. Пушкарьова (відкритий доступ до освіти); Н. Воронова, К. Врадій, І. Стрілок (відкриті освітні ресурси); Я. Кодлюк, О. Локшина, В. Магорита, О. Жосан (відкритий підручник), а також інші українські дослідники. Проте видаються недостатньо розробленими питання конструювання, утворення та осучаснення освітнього простору громад сільської місцевості у контексті встановлення проблемних вузлів і знаходження ефективних інструментів щодо їх розв'язання.

Мета дослідження полягає у вивченні питань децентралізації управління освітою в об'єднаних територіальних громадах сільської місцевості в контексті формування якісного, дієвого та відкритого освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Надання масових і якісних сервісів у сфері освітньої діяльності – одне із найбільш соціально-вагомих завдань у розв'язанні гуманітарних питань органами місцевого самоврядування. Надміру актуальною означена проблема виявляється для територіальних громад сільської місцевості, оскільки, по-перше, вони не мають необхідного досвіду в управлінні освітньою мережею та, по-друге, їх матеріально-технічна й інформаційно-педагогічна бази не дозволяють створити повноцінно відкритий освітній простір.

У дещо традиційному сприйнятті А. Цимбалару визначає освітній простір як мережу соціальних об'єктів (закладів освіти), задіяних у розвитку окремого біологічного суб'єкта як індивідуума, що навчається. Подане тлумачення надає можливість усвідомлювати освітній простір з точки зору певного утворення, що створюється та функціонує протягом визначеного часу на відповідній території, як окрема частка або підсистема в межах цілісної системи, що детермінує його просторову динамічність та відкритість (Цимбалару, 2020, с. 11)

Між тим О. Марченко вважає, що на функціонування освітнього простору впливають як об'єктивні, так само і суб'єктивні чинники, а сам освітній простір функціонує у двох взаємопов'язаних площинах: об'єктивній та суб'єктивній. За таким об'єктивний контент освітнього простору виступає в абсолютному вимірі накопичених людством знань, тоді як його суб'єктивна сутність проявляється в уявленнях про предметний світ з боку конкретного суб'єкта освітнього процесу із урахуванням обмеженості його пізнань (Марченко, 2012, с. 30).

За визначенням Н. Касярум освітній простір є характеристикою сучасного розвитку освітньої системи, оскільки він задає не тільки-но еволюційний вектор руху системної організації, а й завбачає інші атрибутивні властивості на кшталт дозвільного вибору особистістю важливих для неї знань або навичок, існування варіативних засобів навчання для досягнення кінцевої мети освітнього процесу, можливості заміни педагогічних методик тощо (Касярум, 2008, с. 1–2). За таким виходить, що освітній простір – це є, з одного боку, вільна просторинь, у обширі якої відсутні штучні обмеження чи утруднення, які перешкоджають особистості відкрито й повноцінно розвиватися в напрямі обраного освітнього шляху, а от, з іншого боку, це комплекс матеріальних (будівлі, споруди, знаряддя, механізми) і нематеріальних (постанови, стандарти, методики, новації, технології) ресурсів, що утворюють інфраструктуру освітньої галузі. Отже, освітній простір, у якому взаємодіють матеріальні та нематеріальні об'єкти, може бути осмисленим як та субстанція, що організовує та забезпечує піднесення окремих суб'єктів громади у відповідності із принципом відкритості такого простору.

Здійснення аналізу наукових праць дозволяє сформулювати висновок про те, що фразеологізм «відкритий освітній простір» слід позначувати як важливу, цілісну та невід'ємну складову територіально-управлінської системи місцевого самоврядування, яка характеризується еластичністю й швидкістю реагування на зміни в соціально-економічному житті регіону та мінливість потреб мешканців громади в освітніх послугах. За таким дефініцію лексеми «відкритість» станемо розуміти у контексті властивості ресурсів, послуг чи відносин ставати в певних обставинах цілковито доступними та зрозумілими (Білодід, 1970, с. 597).

Водночас термін «принцип» згідно до словникового ресурсу визначається як ключова ознака / провідна характеристика, що покладена в основу слушного функціонування якогось об'єкта чи то якоїсь системної організації, а так само її окремих частин або складових компонент (Скопненко, Цимбалюк, 2006, с. 561), та якої додержуються за умов створення / здійснення чого-небудь у відповідній галузі суспільних відносин (Білодід, 1976, с. 693).

Опираючись на подане раніше можна визнати, що в загальному розумінні словотвір «принцип відкритості» слід визначати як ключову ознаку чи провідну характеристику відповідної системної організації або її окремих складників, які забезпечують доступність та прилюдність системних ресурсів, продуктів чи-то послуг для усіх зацікавлених (Пушкарьова, Коваль-

Мазюта, 2023, с. 69). Отже, принцип відкритості є інформаційно-комунікативним засобом у процесі набуття заінтересованим споживачем необхідних ресурсів (матеріальних носіїв чи інформаційних відомостей) у наявному системному просторі. У такий спосіб системний, відповідним чином організований, простір варто визнати відкритим простором чи-то відкритою системною організацією.

Усвідомлення освітнього простору, за слушної думки О. Марченко, стає в наш час більш доступнішим за результатами інформатизації та комп'ютеризації новочасного суспільства. Отже, відкритість освітніх систем відбувається через і за сприяння інформаційних мереж, активного партнерства учнів та студентів із їх однолітками в інших країнах світу, інноваційного досвіду провідних учених і викладачів, бібліотечних репозитаріїв тощо (Марченко, 2012, с. 30).

Як приклад світового досвіду в питанні залучення електронного ресурсу в організацію навчального процесу, О. Локшина розглядає практику застосування відкритих підручників. Відкритий підручник у цьому контексті треба розглядати як сучасний підручник, що отримав ліцензію відкритих авторських прав і наразі знаходиться у вільному on-line доступі щодо його використання надавачами або набувачами освітніх послуг. Ліцензією, що може бути прийнятою в означених ситуаціях, є ліцензія агенції «Creative Commons License», яка повністю гарантує зберігання авторського права, надаючи дозвіл на безкоштовне використання та копіювання навчальних текстів (Локшина, 2019, с. 74).

Інформаційна доступність соціальних відкритих систем дає можливість укласти довірчі та прилюдні відносини між суб'єктами на основі принципу відкритості. Водночас вільний режим доступу до інформаційно-ресурсної бази уможливорює не лише підняття загальнокультурного рівня мешканців територіальних громад, а й пробудження у них інтересу до неперервної освіти через застосування сучасних цифрових технологій або глобальної інтернет-мережі. Згідно із цим відкритість суспільних відносин веде до формування відкритого суспільства, тобто такої динамічної й творчої системної організації, суб'єкти якої чутливі до змін чи викликів, сповнені духом індивідуальної ініціативи, раціоналізму, критики, а так само й прагматичної самокритики та рефлексії.

Формування відкритого освітнього простору в об'єднаних територіальних громадах сільської місцевості є доволі актуальним явищем у розбудові освітніх відносин, пов'язаних із поліпшенням матеріально-інформаційного потенціалу в мережі освітніх закладів громади і підвищенням культурного, інтелектуального та знанневого статусу жителів сільської місцевості (рис. 1). При цьому відкрита освіта є прилюдною для усіх заінтересованих у покращенні особистого статусу жителів громади, які мають бажання навчатися протягом усього життя з метою більш глибокого пізнання себе і свого місця в природному середовищі.

Наведена модель відкритого освітнього простору територіальної громади (рис. 1) не тільки-но організовує й активізує просвітницьку діяльність на певній території сільської місцевості, а послуговується ефективним важелем у процесі формування прихильності, вшанування та довіри з боку місцевого населення до діяльності закладів освіти, а так само намагання жителів громади взяти активну участь у розвитку інформаційної складової освітньої мережі. Отже, відкритість, як ключова засада взаємовідносин закладів освіти і жителів громади, є основою для побудови обізнаного суспільно-територіального осередку й дієвої співпраці освітян і сільських мешканців у справі розквіту села.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи надані вище судження є актуальним визначити, що сучасний стан освітніх комунікацій позначений активним розвоєм відкритості не тільки щодо забезпечення конкретного навчального процесу, а й широким розголосом передових методик, рекомендацій і технологій, які стали досяжними на відкритому інформаційному полі. Окреслений етап розвитку системи міжнародної освіти підтверджує думку стосовно того, що будь-хто, ані міський, ані сільський житель, не має бути позбавленим користування якісними навчальними продуктами.

У цьому контексті варто відзначити, що освітня модель, за якої наука була відсторонена від реалій буття, а педагоги, особливо учителі сільської місцевості, практично не мали масштаб-

ного доступу до світового інформаційного ресурсу, поступово відходить у минуле. Водночас цілковито реалістичною виглядає ідея формування відкритого простору територіальних громад сільської місцевості за поєднаної взаємодії державних інститутів у сфері управління освітою, наукових і навчальних освітніх закладів, органів місцевого самоврядування в об'єднаних громадах і безпосередніх жителів сільських районів. У такий спосіб виконувати настанови децентралізації освіти – це є колективна справа і шукати відповіді на важливі питання розбудови відкритого освітнього простору сільських територій мають і повинні разом як управлінці, так і освітяни.

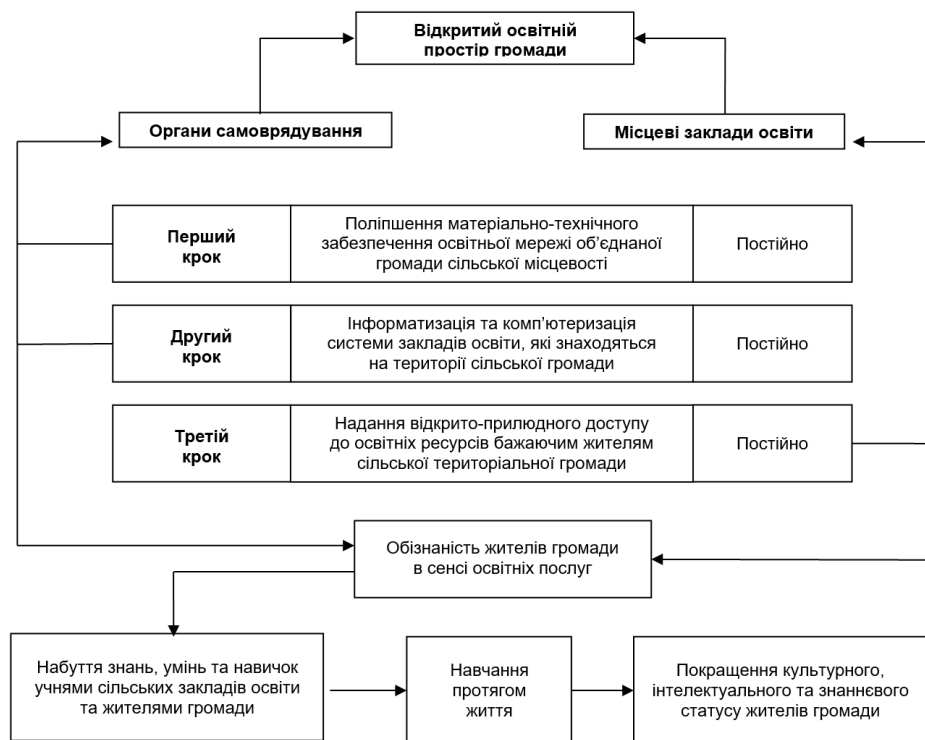

Рис. 1. Модель відкритого освітнього простору об'єднаної територіальної громади сільської місцевості

Джерело: Складено на основі матеріалів наукових джерел

Використані джерела

- Білодід, І.К. (Ред.). (1970). *Словник української мови*: в 11 т. Т. 1: А–В. Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Ред.). (1976). *Словник української мови*: в 11 т. Т. 7: Поїхати-Приробляти. Наукова думка.
- Касярум, Н.В. (2008). Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти. *Педагогічні науки: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*, 1, 1–3. intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine-archiv_n1_2008.
- Локшина, О.І. (2019). Світові тенденції розвитку галузі підручникотворення для шкільної освіти: відкритий підручник. *Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми сучасного підручника»*. 14.05.2019. Педагогічна думка. 73–74.
- Марченко, О.В. (2012). *Методологічні стратегії дослідження освітнього простору*. Дніпропетровськ: Інновація.

- Пушкарьова, Т.О., Коваль-Мазюта, М.Ю. (2023). Відкритий освітній простір об'єднаних громад сільської місцевості в умовах бойових дій на території країни. *Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення: збірник тез доповідей*. Педагогічна думка. 68–70.
- Пушкарьова, Т.О., Коваль-Мазюта, М.Ю. (2023). Проблеми формування освітнього простору об'єднаної територіальної громади сільської місцевості. *Український педагогічний журнал*, 1, 66–74.
- Скопненко, О.І., Цимбалюк, Т.В. (Уклад.). (2006). *Сучасний словник іншомовних слів*. Довіра.
- Цимбалару, А.Д. (2020). *Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи*. Освіта.

References

- Bilodid, I.K. (Red.). (1970). *Slovník ukraínskoi movy*: v 11 t. T. 1: A–V. Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Red.). (1976). *Slovník ukraínskoi movy*: v 11 t. T. 7: Poikhaty-Pryroblaty. Naukova dumka.
- Kasiarum, N.V. (2008). Osvitnii prostir yak kharakterystyka suchasnoi systemy osvity. *Pedahohichni nauky: istoriia, teoriia, praktyka, tendentsii rozvytku*, 1, 1–3. intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine-arhiv_n1_2008.
- Lokshyna, O.I. (2019). Svitovi tendentsii rozvytku haluzi pidruchnykotvorennia dlia shkilnoi osvity: vidkryty pidruchnyk. *Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Problemy suchasnoho pidruchnyka»*. 14.05.2019. Pedahohichna dumka. 73–74.
- Marchenko, O.V. (2012). *Metodolohichni stratehii doslidzhennia osvithnoho prostoru*. Innovatsiia.
- Pushkarova, T.O., Koval-Maziuta, M. Iu. (2023). Vidkryty osvithnii prostir obiednanykh hromad silskoi mistsevosti v umovakh boiovykh dii na terytorii krainy. *Problemy suchasnoho pidruchnyka: navchalno-metodychne zabezpechennia osvithnoho protsesu v umovakh voiennoho chasu ta povoiennoho vidnovlennia: zbirnyk tez dopovidei*. Pedahohichna dumka. 68–70.
- Pushkarova, T.O., Koval-Maziuta, M. Iu. (2023). Problemy formuvannia osvithnoho prostoru obiednanoi terytorialnoi hromady silskoi mistsevosti. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 1, 66–74.
- Skopnenko, O.I., Tsymbaliuk, T.V. (uklad.). (2006). *Suchasnyi slovník inshomovnykh sliv*. Dovira.
- Tsymbalaru, A.D. (2020). *Nova ukrainska shkola: osvithnii prostir uchnia pochatkovoï shkoly*. Osvita.

Tamara Pushkarova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Head of the Project Management Department of the Institute of Modernization of Education, Kyiv, Ukraine.

Research interests: creative education, theoretical foundations of insight learning, innovative technologies of pedagogical activity.

Mariia Koval-Maziuta, graduate student, Institute of Pedagogy, Kyiv, Ukraine.

Research interests: educational space of rural territorial communities.

FORMATION OF OPEN EDUCATIONAL SPACE IN TERRITORIAL COMMUNITIES OF RURAL AREA

Under the conditions of decentralization of power and the transfer of a number of functions, including the functions of management of the sphere of education, from the center to the localities, the problem arose with ensuring public openness of local self-government bodies in the sphere of interaction with the residents of the territorial community regarding the satisfaction of their security, information, logistical, educational, household and many other everyday requirements.

Analyzing the process of reorganization of the management-organizational architecture of the national education system, it is necessary to focus the attention of the society on the fact that the innovations proposed by the authorities are objectively new and completely unknown functions for the united territorial communities of the countryside. Thus, managers and educators working in such communities should be psychologically motivated and professionally prepared for the implementation of reform

ideas, with the help of which the educational space of the rural community should become high-quality, interesting, accessible and open.

In this context, it should be noted that the educational model, in which science was removed from the realities of life, and teachers, especially teachers in rural areas, practically did not have large-scale access to the world's information resource, is gradually receding into the past. At the same time, the idea of forming an open space of territorial communities in rural areas with the joint interaction of state institutes in the field of education management, scientific and educational institutions, local self-government bodies in united communities and direct residents of rural areas looks completely realistic. In this way, implementing the guidelines on decentralization of education is a real matter, but finding answers to important questions about the development of open educational space in rural areas is and should be the responsibility of managers and educators together.

Keywords: united territorial community, management of education in rural areas, open educational space.